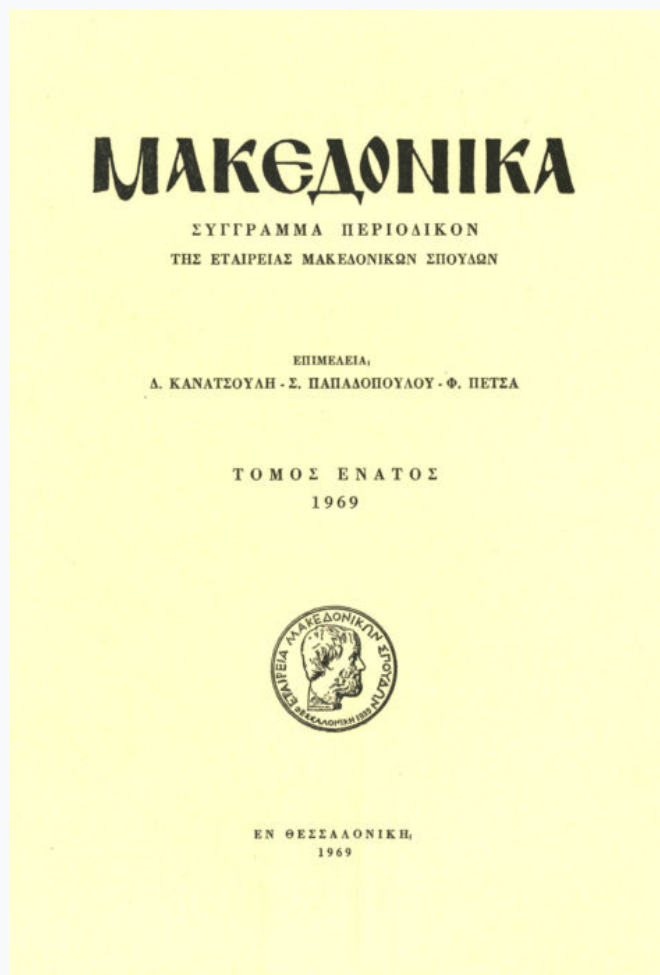

Μακεδονικά

Τόμ. 9 (1969)

Παναγιώτου Κ. Γυιόκα. Η συμμαχία του Φιλίππου Ε' μετά του Αννίβα κατα της Ρώμης (διάλεξις)

Δημήτριος Κανατσούλης

doi: [10.12681/makedonika.1068](https://doi.org/10.12681/makedonika.1068)

Copyright © 2015, Δημήτριος Κανατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κανατσούλης Δ. (1969). Παναγιώτου Κ. Γυιόκα. Η συμμαχία του Φιλίππου Ε' μετά του Αννίβα κατα της Ρώμης (διάλεξις). *Μακεδονικά*, 9, 377–381. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1068>

διετήρησεν ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους τὴν αὐτὴν θέσιν) ὑπὸ τοῦ κ. Μικρογιαννάκη γίνεται κατὰ τρόπον ὑποδειγματικόν, μὲ πλήρη κατανόησιν τῶν πηγῶν καὶ μὲ εὐρυτάτην γνώσιν τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας. Εἰς ἐπὶ μέρους ζητήματα εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχουν διαφοραὶ, ἐροτηματικά ἢ συμπληρώσεις. Τὸ πρόβλημα π.χ. τῶν πηγῶν, τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν οἱ ἀναφέροντες τὰς ἐπιστολάς συγγραφεῖς θὰ ἔπρεπεν ἴσως νὰ τεθῇ ἐκ νέου, ὅπως ἐπίσης γενικώτερον καὶ τὸ πρόβλημα τῆς γνησιότητος τοῦ κειμένου τῶν ἀποδιδόμενων εἰς ἀμφοτέρους ἐπιστολῶν. 'Εξ ἄλλου ἐπὶ πλέον τῆς παραπομπῆς εἰς Φίλιππον 16 τοῦ Ἰσοκράτους, καλὸν θὰ ἦτο νὰ προστεθοῦν καὶ τὰ χωρία 4 καὶ 5 (ἀπὸ Κνίδου μέχρι Σινώπης καὶ ἀπὸ Κιλικίας μέχρι Σινώπης). Ἀλλὰ βεβαίως δὲν ὑπάρχει ἐπιστημονικὴ ἐργασία, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ μὴ δύναται κανεὶς νὰ προσδῇ, νὰ ἀφαιρῇ ἢ μὲ τὴν ὁποίαν νὰ διαφωνήσῃ. Ὁ κ. Μικρογιαννάκης καὶ τὰς πηγὰς γνωρίζει νὰ χρησιμοποιῇ καὶ τὴν περὶ αὐτῶν βιβλιογραφίαν νὰ συμβουλευέται, καὶ μὲ εὐθυκρίσιν νὰ συζητῇ τὰ ἐκάστοτε τιθέμενα ζητήματα. 'Εν τῷ συνόλῳ τῆς ἔργασίας του — καὶ μάλιστα ἐπὶ τόσον πολυπλόκου θέματος — εἶναι ὑποδειγματικὴ καὶ ἀποτελεῖ σαφὲς δείγμα τῶν λαμπρῶν ἱκανότητων του.

ΒΑΣ. ΛΑΟΥΤΔΑΣ

Παναγιώτου Κ. Γυιόκα. 'Η συμμαχία τοῦ Φιλίππου Ε' μετὰ τοῦ Ἀννίβα κατὰ τῆς Ρώμης (διάλεξις), Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 61.

Πρόκειται περὶ ὁμιλίας, γενομένης τὴν 12ην Φεβρουαρίου 1969 ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν καὶ δημοσιευθεῖσης ἀργότερον μετὰ πολλῶν ὑποσημειώσεων εἰς τὰ Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν (Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη ἀρ. 28).

Εἶναι ἀξίεπανος ἡ προσπάθεια τοῦ κ. Γυιόκα νὰ καταστήσῃ γνωστὰ φλέγοντα θέματα τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας εἰς εὐρύτερον κοινόν, περισσότερον δὲ ἐπαινετὴ, διότι διὰ τῆς διαλέξεως ταύτης ἠθέλησε νὰ ἐξάρῃ τοὺς ἀγῶνας τῶν Μακεδόνων καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Φιλίππων Ε' ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, ἀπειλούμενης τότε ὑπὸ τῶν Ρωμαίων.

Ἡ ὁμιλία διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη: Εἰς τὸ α) γίνεται λόγος περὶ τῶν ἀτελευτήτων πολέμων τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν μεταξὺ τῶν ἀπὸ τοῦ 224 π.Χ. μέχρι τῆς συνθήκης τῆς Ναυπάκτου (217) καὶ τῶν ἐπιμόνων προσπαθειῶν τοῦ Φιλίππου Ε' καὶ ἐν μέρει τοῦ προκατόχου του Ἀντιγόνου τοῦ Δώσανος ὑπὲρ εἰρηνεύσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ συνενώσεως αὐτῶν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν Μακεδόνων πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἐκ Δυσμῶν κινδύνου. β) Ὁ Φίλιππος διαπνεόμενος ὑπὸ τῆς πανελληνίου ιδέας καὶ ἔχων συμφῶνους καὶ τὰς πλείστας τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν ἐπιτυχάνει ἐν τέλει τὴν οὐγκλησιν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πόλεων καὶ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῆς Ναυπάκτου, ἀποτυγχάνει ὁμως νὰ ἀποβιβάσῃ δυνάμεις εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀγωνιζομένου κατὰ τῶν Ρωμαίων Καρχηδονίου στρατηγοῦ Ἀννίβα. Εἰς τὸ γ) μέρος ὁ σ. πραγματεύεται περὶ τῆς συμμαχίας Φιλίππου Ἀννίβα (215π.Χ.), συναφθείσης μετὰ τὴν νίκην τῶν Καρχηδονίων εἰς τὰς Κάδνας, καὶ τῶν ἐπακολουθησάντων αὐτὴν γεγονότων καὶ τέλος εἰς τὸ δ) ἐπισημαίνει τὴν πολιτικὴν τοῦ Φιλίππου Ε' κατὰ τῶν ἱστορικῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι θεωροῦν τοῦτον ὑπαίτιον τῆς ὑποδουλώσεως τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς Ρωμαίους, διότι οὗτος δῆθεν διὰ τῆς συμμαχίας ταύτης ἐπροκάλεσε τὴν Ρώμην, ὥστε νὰ ἀναμειχθῇ εἰς τὰ ἐλληνικά πράγματα.

Ἡ ὅσους αὕτη τοῦ σ. εἶναι ὀρθὴ καὶ δικαιολογεῖται ἀπολύτως ἡ ὁριμὴ πολεμικὴ, τὴν ὁποίαν ἀσκέι κατὰ τῶν ἀντιφρονούντων, τῶν ἰσχυριζομένων ὅτι ὁ Φίλιππος δὲν εἰσηκούσε τὰς συστάσεις τοῦ συνετοῦ Ἀράτου, ἀλλὰ παρεσύρθη ὑπὸ κακῶν συμβούλων καὶ τῆς ἐπεκτατικῆς πολιτικῆς του, διὰ τὰ ἐμπλακῇ εἰς ἀκαιρον καὶ ὀλέθριον πόλεμον μὲ τὴν

Ρώμην. 'Αλλ' ὁ Φίλιππος οὐδέποτε ἤσκησε ἱμπεριαλιστικὴν πολιτικὴν οὔτε ἄλλος τις τῶν 'Αντιγονιδῶν. Οἱ βασιλεῖς τῆς ἑλληνιστικῆς Μακεδονίας ἀπέβλεπον ἀπλῶς εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων, τὴν διαφύλαξιν τῶν κτήσεών των ἐν 'Ελλάδι καὶ τὴν διὰ παντὸς τρόπον ἀποτροπὴν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐγκατασταθῇ πᾶσα ἄλλη μεγάλη δύναμις εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ἡ Ρώμη, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἔδιδεν ἀφορμὴν ὁ Φίλιππος, θὰ ἀνεμειγνύετο ὅπωςδὴποτε εἰς τὰ πράγματα τῆς 'Ελλάδος, ὅχι διότι τότε εἶχεν ἀρχίσει νὰ διαμορφώνεται εἰς τοὺς πολιτικούς κύκλους τῆς Ρώμης ἡ ἰδέα τῆς κοσμοκρατορίας, ἀλλὰ διὰ λόγους ἀμύνης, ὅπως συνέβη καὶ προηγουμένως μετὰ τὸν πρῶτον Καρχηδονιακὸν πόλεμον διὰ τῆς δημιουργίας μικροῦ προτεκτοράτου πέραν τοῦ 'Αδρίου.

Παρὰ ταῦτα ἡ μελέτη ἀπὸ ἀπόψεως μεθόδου παρουσιάζει ἐλλείψεις τινάς, γέμει δὲ σφαλμάτων καὶ ἀνακριβειῶν. Οὕτω, παρ' ὅλον ὅτι ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ (σελ. 54) ὅτι τὸ θέμα αὐτοῦ εἶναι ἡ συνθήκη συμμαχίας τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ 'Αννίβα κατὰ τῆς Ρώμης, πολὺ ὀλίγον ἀσχολεῖται μὲ αὐτήν, ἐνθ' παραθέτει πλείους λεπτομερειῶν ἀσημάντων διὰ γεγονότα προηγηθέντα ταύτης, ὅπως ἀκριβῶς ἐκτίθενται εἰς τὸν Πολύβιον. Παραθέτει ἀπλῶς ἐν περιλήψει καὶ ἀποσπασματικῶς τὸ περιεχόμενον τῆς συνθήκης, ἐν δὲ ταῖς ὑποσημειώσεσι τμήματα μόνον τοῦ ἀρχαίου κειμένου, ὅχι πάντοτε ἀντίστοιχα πρὸς τὰ τῆς περιλήψεως. Τίς ὁ πρακτικὸς σκοπὸς τούτου; Δὲν θὰ ἦρκει νὰ σημειώσῃ τὰ στοιχεῖα (Πολυβ. VII, 9, 1-17), ὑπὸ τὰ ὁποῖα ἀπαντᾷ ἡ συνθήκη, καὶ ὁ μελετητὴς θὰ εὕρισκεν ἕνα κείμενον τοῦ Πολυβίου, ἵνα ἐλέγξῃ τὸ περιεχόμενον τῆς συνθήκης. 'Αλλ' ὥστε τὸ αὐτὸ ἀναγκάζεται νὰ πράξῃ καὶ τώρα μὲ τὰ ἀνεπαρκῆ τμήματα τοῦ κειμένου. 'Επὶ πλεον δὲν κάμνει χρῆσιν ὅλων τῶν πηγῶν, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν συνθήκην, ὥς τοῦ Λιβίου XXIII, 34, τοῦ 'Ιουστίνου XXIX, 4, 1-4 καὶ τοῦ Δίωνος Κασσίου XV (Ζωναρᾶς 9, 3), καὶ παραλείπει οὐσιώδη βιβλιογραφίαν καὶ δὴ μεταγενεστέραν, π.χ. U. Kahrstedt, Zwei Urkunden aus Polybios. II. Die «Herren Karthager», ἐν N.G.G. 1923, 99 κέ. Bickerman, TAPA 75 (1944) 87 κ.έ. AJPh 73 (1952) καὶ 73 (1953) 1 κ.έ. R. Dussaud, CRAI 1947, 217 κ.έ. M. Holleaux, Rome, La Macédoine et l'orient grec ἐν Etudes d'épigraphie et d'histoire grecques, τόμ. V (1957) 295 - 302. Νομίζω, πάντα ταῦτα ἦσαν ἀπαραίτητα, ἐφ' ὅσον δὲν ἠρκέσθη νὰ δημοσιεύῃ τὴν μελέτην του ὡς ὁμιλίαν, ἀλλ' ἐπρωτίμως νὰ ἐμφανίσῃ ταύτην ὡς ἔργον ἐπιστημονικὸν μετὰ παραπομπῶν εἰς τὰς πηγὰς καὶ τὰ σύγχρονα βοήθημα. Δὲν ἐμελέτησε καλῶς τὸ περιεχόμενον τῆς συνθήκης οὔτε ἐνεβάθυνεν εἰς αὐτήν. Τοῦτο τὸν κάμνει ἐνίοτε νὰ παρανοῇ τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνήτων. Οὕτως εἰς τὴν σελ. 43 (ὑποσημ.) λέγει ὅτι ὁ M. Holleaux ὑποθέτει ὅτι εἰς τὸ κείμενον τῆς συνθήκης ὑπῆρχον καὶ μυστικοὶ ὅροι. 'Αλλ' ὁ Holleaux χρησιμοποιεῖ τὴν φράσιν la convention adjointe, ἡ ὁποία δὲν οἰμαίνει ὅρον, πολὺ ὀλιγότερον μυστικούς ὅρους, ἀλλὰ συμφωνίαν (ἂν συμφωνον, κατὰ τὸν κ. Γυιόκαν, σελ. 47). Εἰς ἄλλην ἐργασίαν (Rome, La Macédoine et l'orient grec, ἔ.α. 299) ὁ ἴδιος τονίζει τὴν ἔννοιαν ταύτην τῆς λέξεως convention: Philippe devait renforcer l'armée d' Hannibal dans les conditions fixées par une convention (symphonia) speciale. Δὲν ὑποθέτει δὲ οὕτος, ὅπως πιστεῖται ὁ σ., ἀλλ' εὕρισκει τὴν συμφωνίαν αὐτὴν ἐν τῷ κειμένῳ: Πολύβ. VII, 9, 11 καὶ ὡς ἂν συμφωνήσωμεν. 'Η ὑπόθεσις λοιπὸν τοῦ Holleaux (toute vraisemblance) δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν πρόσθετον συμφωνίαν, ἀλλ' εἰς τὸ ἀκριβὲς περιεχόμενον ταύτης, τὸ ὁποῖον δὲν ὠρίσθη εἰς τὴν ὑπογραφείσαν ἐν Ἰταλίᾳ μεταξὺ 'Αννίβα καὶ ἀπεσταλμένων τοῦ Φιλίππου συνθήκην (ἴσως νὰ ὑπῆρχεν εἰς τὸ προσκομισθὲν ὑπὸ τῆς δευτέρας πρεσβείας ἔγγραφον). Δι' αὐτὸ ὁ Holleaux δὲν εἶναι κατηγορηματικὸς καὶ ἀλλοῦ μὲν ὑποθέτει ὅτι ὁ Φίλιππος ἀνέμενε, κατὰ τὴν συμφωνίαν, τὴν ἀποστολὴν πλοίων ἐκ μέρους τοῦ 'Αννίβα πρὸς βοήθειάν του, ἀλλοῦ δὲ ὅτι θὰ ἔσπευδεν ὁ ἴδιος νὰ ἐνισχύσῃ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Τοῦτο πληρέστερον (ὅχι ὡς γεγονὸς ἐξηκριβωμένον, σελ. 47) ὁ H. Berve (Gr. Gesch. II, 329) διατυπώνει λέγων: versprach er den Karthagern die Sendung eines Hilfsheres nach Italien, das auf punischen Schiffen übergesetzt werden sollte.

'Αλλά καὶ τὸ ἄλλο μέρος τῆς μελέτης, τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν πρό τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης ἐποχὴν, δὲν εἶναι ἄμοιρον σφαλμάτων καὶ παραπονήσεων. Εἰς τὴν σελ. 20 π.χ., ἀναφερόμενος ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰ γεγονότα τοῦ 220/19 π.Χ., λέγει: «κατόπιν τοῦ στασιαστικοῦ κινήματος ἐξελέγησαν νέοι ἔθροιοι, οἵτινες συνήψαν συμμαχίαν μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προσβάλουν τὴν Ἀχαίαν κατὰ τὴν προσεχῆ ἀνοιξιν τοῦ ἔτους 219 π.Χ. Τοιουτοτρόπως, οἱ μὲν Αἰτωλοὶ εὐθαρσῶς ἀνελάμβανον τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, οἱ δὲ Ἀχαιοί, στηριζόμενοι εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ Φιλίππου, ἡ σὺ χ α ρ ι ο ν». 'Αλλὰ διατὶ οἱ Ἀχαιοί, οἱ ὅποιοι ἐστηρίζοντο εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δυνάμεως τοῦ Φιλίππου, ἡσύχαζον; Δὲν θὰ ἔπρεπε ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας νὰ εἶναι εὐτολμότεροι τῶν Αἰτωλῶν; Ἡ μήπως ἀνέμενον τὰ πάντα ἀπὸ τὸν Φίλιππον; Καὶ ὅμως ὁ Πολύβιος IV, 36, 7, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀντλεῖ τὰς πληροφορίας ὁ σ., τοποθετεῖ τὰ πράγματα πολὺ καλὰ. Λέγει λοιπὸν: παραδόξως δὲ καὶ κατὰ νοὺν τοῖς Αἰτωλοῖς τῶν πραγμάτων προκεχωρηκότων οὗτοι μὲν εὐθαρσῶς ἐνέβαινον εἰς τὸν πόλεμον, οἱ δ' Ἀχαιοὶ τὰναντία. Δηλ. οἱ Αἰτωλοὶ, ἐπειδὴ παρὰ προσδοκίαν ἐξευλίσσοντο τὰ πράγματα εὐνοϊκῶς, κατήρχοντο εὐθαρσῶς εἰς τὸν πόλεμον, ἐνῶ οἱ Ἀχαιοὶ τούναντίον, δὲν κατήρχοντο εὐθαρσῶς εἰς τὸν πόλεμον, διότι δὲν ἦσαν ἀκόμη δι' αὐτοὺς εὐνοϊκαί αἱ περιστάσεις. Τὴν αἰτιολογίαν προσθετὴ ὁ ἴδιος ὁ Πολύβιος (ἐδ. 8): Φίλιππος μὲν γάρ, ἐφ' ᾧ τὰς ἐλπίδας εἶχον, ἀκμὴν ἐγίνετο περὶ παρασκευῆν. Ὁ Φίλιππος δηλ., εἰς τὸν ὁποῖον ἐστήριζον τὰς ἐλπίδας, ἀκόμη κατεγίνετο μὲ τὴν προετοιμασίαν τοῦ στρατοῦ του, τ.ἔ. δὲν εἶχε συμπληρώσει τὰς ἐτοιμασίας του, καὶ δι' αὐτὸ οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν ἐφεκτικοί. Ἡ λέξις λοιπὸν «ἀκμὴν» ἐδῶ εἶναι χρονικὸν ἐπίρρημα, ποὺ σημαίνει «ἀκόμη» καὶ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν ἀκμὴν τοῦ Φιλίππου. Ἡ παρανόησις τῆς λέξεως αὐτῆς προεκάλεσε τὴν σύγχυσιν εἰς τὸν συγγραφεὰ τῆς μελέτης.

Ὅμοιως ἀνακριβὴ καὶ ἀβασάνιστα εἶναι ὅσα λέγει εἰς τὴν σελ. 37 περὶ τοῦ Ἰλλυριοῦ βασιλέως Σκερδिलाῖδα, ὁ ὁποῖος «ἰσχυρίζομενος τίς δὲν εἶχε λάβει ἀπὸ τὸν Φίλιππον τὴν ὑπεσχρημένην ἐτησίαν ἀμοιβὴν τὸν 20 ταλάντων, παρεσπόνδησε καὶ παραλαβὼν τὰ περὶ τὴν Λευκάδα πλοῖα κατέλαβε τὴν μικρὰν πόλιν τῆς Πελαγονίας Πισσαῖον καὶ προσεταιρίσθη κλπ.». Καὶ πάλιν ὁ σ. ἐδῶ, μὲ τὸν τρόπον ποῦ ἐκθέτει τὰ πράγματα, κάμνει παραλογισμόν. Διότι παρασπονδεῖ ὄχι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν λαμβάνει τὴν ὑπεσχρημένην ἀμοιβήν, ἀλλ' ὁ μὴ ἐκτελῶν τὴν ὑπόσχασίν του (κατὰ τὴν κοινὴν συμμαχίαν). Ὅμοιως ἀκατανόητα εἶναι καὶ ὅσα λέγει ἐν συνεχείᾳ, ὅτι δηλ. ὁ Σκερδिलाῖδας, ἀφοῦ παρέλαβε τὰ περὶ τὴν Λευκάδα πλοῖα, κατέλαβε τὸ Πισσαῖον. Ἀφ'ἡνεται δηλ. νὰ ἐννοηθῇ ὅτι τὰ πλοῖα ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν κατάληψιν τῆς πελαγονικῆς αὐτῆς πόλεως. Ἀλλ' αὕτη εὐρίσκεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴν θάλασσαν πολλὰς ἡμέρας. Διατὶ συσχετίζει μὲ τὴν ἐπιχειρήσιν του κατὰ τοῦ Πισσαίου τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἀπῆλθον ἀπὸ τὴν Λευκάδα εἰς ἄλλην ἐποχὴν καὶ ἔλαβον ἄλλην κατεύθυνσιν; Δυστυχῶς καὶ ἐδῶ ὁ σ. παρανοεῖ τὸν Πολύβιον. Ὁ Πολύβιος V, 108, 1 λέγει: καὶ καταλαβὼν (ὁ Φίλιππος) τὸν Σκερδिलाῖδαν, ἐπὶ τῇ προφάσει τῶν προσεγγιζόντων πλοίων, πρὸς ἃ καὶ τὰ περὶ τὴν Λευκάδα πλοῖα παρεσπόνδησε, καὶ τότε τῆς μὲν Πελαγονίας πόλιν σμαδιηρπακότα τὸ προσαγορευόμενον Πισσαῖον, τῆς δὲ Δασσαρήτιδος προσηγμένον πόλεις κλπ. Κατὰ τὸν Πολύβιον δηλ. δύο ἦσαν οἱ λόγοι τῆς παρασπονδίας τοῦ Σκερδिलाῖδα, τὰ προσφευλόμενα χρήματα, τ.ἔ. ἡ μετὰ δόλου ἀπόκτησις αὐτῶν (ἐπιβολὴ τῆς κομιδῆς τῶν χρημάτων), καὶ τὰ πλοῖα του περὶ τὴν Λευκάδα. Πρὸς κατανόησιν ὅμως τούτων ὁ κ. Γυϊόκας ἔπρεπε νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν τρία ἄλλα χωρία τοῦ Πολύβιου, ἡτις IV, 29, 7.—V, 95, 1-4. — V, 101, 1, τὰ ὁποῖα παραβλέπει. Ἀπ' αὐτὰ μανθάνομεν ὅτι ὁ Φίλιππος θέλων νὰ προσεταιρισθῇ τὸν Σκερδिलाῖδαν εἰς τὸν κατὰ τῶν Αἰτωλῶν πόλεμον συνῆψε συμμα-

χίαν (220 π.Χ.), εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὸς μὲν ὑπεσχέθη νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Αἰτωλοὺς, οἱ ὅποιοι τὸν ἠδίκησαν εἰς τὴν λείαν τῆς λεηλατηθείσης Κυναιθῆς, ἐκεῖνος δὲ εἰς ἀντάλλαγμα θὰ ἐλάμβανεν ὡς ἄμοιβήν 20 τάλαντα ἐτησίως, ἀλλὰ θὰ ἀπέστελλε 30 πλοῖα πρὸς βοήθειάν του κατὰ τῶν Αἰτωλῶν. Πράγματι κατὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Φιλίππου τοῦ ἔτους 217, ὁ Σκερδिलाίδας τὸν ὑπεστήριξε, δὲν ἀπέστειλεν ὁμοῦ τὰ συμφωνηθέντα 30 πλοῖα, διότι λόγῳ ταραχῶν πολλὰ ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, ἀλλὰ μόνον 15. Κατόπιν τῆς ἀθετήσεως ταύτης ὁ Φίλιππος ἀπέφυγε νὰ ἀποπληρώσῃ τὸ συνολικὸν ποσὸν τῶν 20 τάλαντων. Τότε ὁ Σκερδिलाίδας ἐπεδίωξε νὰ λάβῃ τὸ δίκαιόν του διὰ τῆς βίας. Ἀπέστειλε τὰ 15 πλοῖα (λ ἐ μ β ο ι) εἰς τὴν Λευκάδα. Ἐκεῖ ταῦτα, γενόμενα φιλικῶς δεκτὰ λόγῳ τῆς ὑφισταμένης συμμαχίας, ἐξηλατήσαν μὲ δόλον τέσσαρα ναυλοχοῦντα κορινθιακὰ πλοῖα καὶ τὰ ἀπέστειλαν εἰς τὸν βασιλεῖα των. Κατόπιν τὰ 15 πλοῖα ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Λευκάδα καὶ πλέοντα κατὰ μήκος τῶν ἀκτῶν κατηυθύνθησαν πρὸς νότον, πρὸς τὸν Μαλέαν, ὅπου ἐσυνέχισαν τὸ πειρατικὸν τῶν ἔργων. Αὐτοὶ λοιπὸν ἦσαν οἱ λόγοι τῆς παρασπονδίας τοῦ Σκερδिलाίδα, ὅπως μὴς τοὺς ἐκθέτει ἐπανειλημμένως ὁ Πολύβιος, καὶ ὅχι ἡ ἀπλή ἄρνησις τοῦ Φιλίππου νὰ δώσῃ τὴν ὑπεσχημένην ἐτησίαν ἄμοιβήν τῶν 20 τάλαντων, καὶ αὐτὸς ὁ ρόλος τῶν πλοίων περὶ τὴν Λευκάδα, τὰ ὁποῖα ἐσφαλμένως ἐσυσχέτισεν ὁ συγγραφεὺς μὲ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Σκερδिलाίδα εἰς τὴν Ἄνω Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἰλλυρίαν. Πάντα ταῦτα ὁ κ. Γυϊόκας ἠδύνατο νὰ εὕρῃ προχείρως εἰς τὸ ἄρθρον «Skerdilaidas» τοῦ Fiehn ἐν RE Supplb. V, 278/9.

Ὅμοιως ἡ συνήθεια τοῦ σ. νὰ παραθέτῃ πάντοτε χωρία τοῦ Πολυβίου ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου εἰς τὰς ὑποσημειώσεις οὐδένα σκοπὸν ἐξυπηρετεῖ. Ἡ παράθεσις χωρίων δὲν ἀποτελεῖ διάκοσμον, ἀλλὰ πράττομεν τοῦτο, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει πρόβλημα, ἄλλως ἀρκούμεθα νὰ σημειώσωμεν ἀκριβῶς καὶ πιστῶς τὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου. Ὅταν ὁμως ἀναγράφωμεν χωρία ἀρχαίων κειμένων, ἔχει τὴν ἀπαίτησιν ὁ ἀναγνώστης νὰ εἶναι ταῦτα ἀπηλλαγμένα λαθῶν καὶ νὰ ἀντιστοιχοῦν ἐπακριβῶς εἰς τὰ ὑπομνηματιζόμενα σημεῖα τῆς μελέτης. Δὲν συμβαίνει ὁμως τοῦτο εἰς τὴν παρούσαν μελέτην. Οὕτως ἄλλοτε μέρος μόνον τοῦ χωρίου ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν παράγραφον, ἐνθα σημειώνεται ὁ ἀριθμὸς τῆς παραπομπῆς, τὸ ὑπολοιπὸν εἰς ἄλλην, ὅπου ὁμως ὑπάρχει ἄλλος ἀριθμὸς (σελ. 15, ὑποσημ. 2. 3), ἄλλοτε οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει ἡ παραπομπὴ μὲ τὸ κείμενον ἢ πρέπει ἄλλοι νὰ ἀναζητηθῇ (σελ. 25, ὑποσημ. 3) καὶ ἐν γένει παρατηρεῖται μεγάλη ἀταξία, ἄλλοτε δὲ γίνεται κακὴ ἀντιγραφὴ τοῦ κειμένου (π.χ. σελ. 8, 2: δυστυχῶς ἀντὶ δυσχερῶς. 9, 2: τὸ δεύτερον τῶν «Αἰτωλῶν» πλεονάζει. 9, 3: καταγόντες ἀντὶ καταγαγόντες.—15, 2: τοὺς ὄρους τῆς χώρας... συνεγγίζειν ἀντὶ τοῖς ὄροις τῆς χώρας... συνεγγίζειν.—15, 4: στρατοπαιδείαν ἀντὶ στρατοπεδείαν.—20, 4: ἀνέστρεψεν ἀντὶ ἀνέτρεψε.—22, 1: Δαρδανίων ἀντὶ Δαρδανέων.—ἐν Λαρίσση ἀντὶ ἐν Λαρίση.—30, 2: ἐπὶ βολώτατος ἀντὶ ἐπιβολώτατος.—36, 2: οἰκειότ' ἀντὶ οἰκειότατ' ἀν.—49, 2: ἐπιτιμημένους ἀντὶ ἐπιτετιμημένους κ.ἀ.π.).

Τὴν αὐτὴν ἀμέλειαν καὶ ἀσυνέπειαν παρατηροῦμεν καὶ περὶ τὰς παραπομπὰς εἰς τοὺς συγχρόνους ἐρευνητὰς καὶ συγγραφεῖς. Παίρνομεν δύο μεμονωμένα παραδείγματα. Εἰς τὴν σελ. 5, ὑποσημ. 1 καὶ σελ. 47 παραπέμπει εἰς τὸ ἔργον τοῦ κ. H. Berve ὡς ἐξῆς Helmut von Berve, Griechische Geschichte, Freiburg in Breslau 1931, τόμ. 2 (ἡ 2. Hälfte), σελ. 329. Ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς φέρει, ὅπως βλέπομεν, τὸν τίτλον εὐγενείας von, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχει. Ὁ κ. Γυϊόκας, προφανῶς, παρεστῆρθη ἀπὸ τὴν πρώτην ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου, τοῦ ὁποῖου ὁ τίτλος εἶναι Griechische Geschichte (verfasst ἐννοεῖται) von H. Berve, πρόκειται δηλ. περὶ τῆς προθέσεως von, ὅχι περὶ τοῦ τίτλου εὐγενείας. Ἐσφαλμένως εἶναι ἀκόμη ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος ἐκδόσεως: Freiburg in Breslau 1931 ἀντὶ Freiburg im Breisgau 1933. Ἐν τούτοις, ἂν καὶ παραπέμπει εἰς τὴν ἐκδοσιν ταύτην, χρησιμοποεῖ τὴν δευτέραν, γενομένην τὸ 1951. Ὅμοιως διὰ τὸν Th. Mommsen ὅτε μὲν παραπέμπει εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ 1874 (σελ. 5.7.35), ὅτε δὲ τοῦ 1865 (σ. 39.48.51). Διὰ τὴν αὐτὴν ἡ ἀστάθεια; Προτιμότερον θὰ ἦτο, ἐφ' ὅσον εἶχε

πρό αὐτοῦ τόσας ἐκδόσεις τῆς ἱστορίας τοῦ Mommsen, νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ἐκδοσὶν τοῦ 1925, ὅπου ἀποφεύγονται πλείστα σφάλματα τῶν προηγουμένων.

Χρησιμοποιεῖ ἀκόμη ἐσφαλμένον τύπον ὀνομάτων τινῶν, ὡς Δορίμαχος ἀντὶ Δωρίμαχος (σελ. 8, 9). — Ἀμυνος ἀντὶ Ἀμυνᾶς (σελ. 13) (πρόκειται περὶ τοῦ Ἀμυνάνδρου). — Σκεῖρων ἀντὶ Σκύρων (σελ. 9, 1). — Σωσθένης ἀντὶ Σωστίθεος καὶ Ἡράκλειος ἀντὶ Ἡράκλειτος (σελ. 46). Μάγονος ἀντὶ Μάγων (σελ. 48). — Σκερδίλαιδος (μόνον παρὰ Λιβίῳ XXVI, 24, 9. XXVII, 30, 13: Scerdilaedus), ἐνθ' οὗ τὸ σύνθηρες καὶ καθιερωμένοι εἶναι Σκερδίλαιδας (Βλ. Πολύβ. IV, 16, 9. 29, 2.5.6. V, 3.3.4.3. 110, 3).

Ἐν τοῖτοις, παρὰ τὰ μειονεκτήματα, ἡ μικρὰ αὕτη μελέτη, γραμμένη μὲ ἐνθουσιασμόν καὶ γλαφυρότητα, εἶναι χρήσιμον ἀνάγνωσμα διὰ πάντα Ἑλληνα, ἐπιθυμοῦντα νὰ λάβῃ ἰδέαν τινὰ τῆς κρίσεως ἐκείνης ἐποχῆς.

ΔΗΜ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗΣ

Dr. Lothar Siegesmund, Griechisch-Makedonische Impressionen (Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν), Thessaloniki 1968 (Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ Λογοτεχνικὴ Βιβλιοθήκη ἀρ. 1), 8ο μικρὸ, σελ. 120 μὲ 16 πίνακες εἰκόνων καὶ ἓνα χάρτη.

«Σήμερα ὅπως καὶ πάντα ἡ Ἑλλάδα ἔχει ὕψιστη σημασίαν γιὰ κάθε ἄνθρωπον ποὺ ζηταίει νὰ βρῇ τὸν ἐαυτὸν του». Ὁ ἀναγνώστης ποὺ διαβάσῃ τὴ φράση αὕτη τοῦ Henry Miller ὡς μόνον τοῦ βιβλίου τοῦ δρ. Lothar Siegesmund, ἄλλοτε Γενικοῦ Προξένου (καὶ τώρα Ἐπιτίμου) τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας στὴ Θεσσαλονίκη, «Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν» θὰ καταλάβῃ ἁμέσως ὅτι πολλὰ τὰ ἐγκωμιαστικὰ ἔχουν γραφῇ σ' αὐτὸ γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴ Μακεδονία. Καὶ ἡ πρόβλεψή του αὕτη δὲ διαψεύδεται: ἀπὸ τὴν πρώτην πρώτην φράσιν τοῦ βιβλίου, ὅπου ὁ εὖζωνας τοῦ ἑλληνικοῦ μεθοριακοῦ φυλακίου μὲ τὴν ἀστραπερὴ φουστάνελα του παρουσιάζεται στὰ μάτια τοῦ συγγραφέα ὡς «ὁ πρῶτος χαιρετισμὸς τῆς ἑλληνικῆς φιλοξενίας», ὡς τὴν ἀκροτελευτίαν περιγραφῆς τῆς ὁμορφιᾶς ποὺ σκορπίζει τὸ καλοκαιριτικὸ ἑλληνικὸ ἡλιοβασιλεῖον πέρα ἐκεῖ στὴ Σαμοθράκη, ὅλα μέσα στὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι ἓνας ὕμνος οὔτε μακεδονικῇ γῇ, ἓνα προσκύνημα στὰ μνημεῖα τῆς, ἓνα ἐγκώμιον οὗτος ἄνθρωπος τῆς.

Βασικὰ ὁ συγγραφέας ἐπιδίδωκει νὰ περιγράψῃ ὅ,τι θὰ ὀνομαζόταν «μνημειακὴ Μακεδονία». Καὶ μὲ τὴν παραμονὴν του στὴ Θεσσαλονίκη καὶ μὲ τὶς περιοδεῖες του σὲ πόλεις καὶ περιοχὰς τῆς Μακεδονίας εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ δῇ καὶ νὰ περιγράψῃ τὰ μνημεῖα ποὺ σώζονται ἀπὸ τὴ μακρινὴ ἀρχαιότητα ἢ ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ χρόνια ὡς τὰ σήμερα. Ἡ περιγραφὴ του δὲν εἶναι ξερὴ καὶ σχολαστικὴ. Διακηρύσσοντας ὅτι εἶναι «ἀδαής», ἀρὰ ἀνεύθυνος, ἐπομένως ἐλεύθερος, ὁ συγγραφέας δὲν καταπίνεται μὲ καθαρὴ καὶ «ἐπιστημονικὴ» ἀρχαιολογία, παρὰ δίνει τὴν προσωπικὴν του ἐντύπωσιν ἀπὸ ὅ,τι μελετᾷ ἐπὶ τόπου. Ἄν τὸ μνημεῖον ἀνήκῃ στὰ συνηθισμένα εὐρήματα, δίνει τὰ στοιχεῖα του μὲ ἀδρὲς γραμμές· ἂν προσφέρεται γιὰ περισσότερην μελέτη, προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ τὴν τεχνотροπία του, τὸ περιεργάζεται ἀπὸ κάθε ἄποψη, διακινδυνεύει κάπου κάπου ἓνα «ἴσως», γιὰ νὰ συμπληρώσῃ ἓνα κολοβὸ ἀγαλμα, συχνὰ ὅμως ἀφήνει τὸ φαντασίαν τοῦ ἀναγνώστη νὰ συμπληρώσῃ καὶ αὕτη τὰ ὑπόλοιπα... Εἴτε οὗτο ὑπαιθρο βρίσκεται, ὅπου μὲ τὰ ἐλάχιστα λείψανα «ὀλοκληρώνει» ἓναν ἀρχαῖον τάφον, εἴτε σὲ μουσεῖον περιστοιχίζεται ἀπὸ τὰ πλοῦσια εὐρήματα ἢ σὲ βυζαντινὸ ναὸ θαμνώνεται ἀπὸ τὴν τέχνην τῶν μωσαϊκῶν, εἴτε ἀντικρίζει ἀπὸ τὴ θάλασσαν τὶς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἢ ἀπὸ κοντὰ ἀποθανυμένους τοὺς θεσφαροῦς του, ἡ ὁλότης του ἀπέναντι οὗ ὅλα εἶναι στάσι ἐλαβικὸς προσκυνητῇ, ποὺ ζῇ μὰ καὶ ζωντανεῖ τὰ μνημεῖα. Ὁ κ. Siegesmund δὲ μελετᾷ ἀπλῶς τὶς ἀρχαιότητες τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ μιλάει, πὸ σωστά: οὐ αὐτὸς ἐπὶ τοῦ μᾶζι τους.